G. Kettleri poolt ettepanek asutada Pärnus gümnaasium ja hakata selle rektoriks, milline kavatsus aga jäi teostamata. C. avaldas teatavat mõju ka Liivi protestantliku kirikuelu korraldamisel.

E. Fueter, Geschichte d. neueren Historiographie (1911), lk. 193—94; Gadebusch, Abh., lk. 43—45; Recke-Napiersky I. *H. Kr.*

CRUSIUS, vt. **KRUSENSTJERNA.**

CRÖGER, Carl, pärit Sileesiast, veetis umbes 20 a. Baltimail, olles m. s. Schmidti erakooli õpetaja Viljandis. Avaldanud teose »Geschichte Liv-, Ehst- u. Kurlands«, I Th. 1159—1346 (St. Petersb. u. Leipzig, 1867), II Th. 1346—1561 (ibid. 1870). Töö on kirjutatud balti-saksa patriootilises vaimus ja tal puudub jäädavam väärtus. Töö II osa on koostatud osalt iseseisva allikate uurimise najal.

B. M., N. F. 1. (19.), lk. 306—08; W. v. Bock, Livl. Beiträge, N. F. I, 3., lk. 173—77. *R. K.*

D.

DAHLBERG (Dahlbergh), Erik, väejuht ja kindralkuberner, sünd. 10. X 1625 Rootsis maasekretär Jöns D.-i pojana. Juba varakult sõjateenistusse astudes teenis D. fortifikatsiooni alal ja täiendas oma teadmisi inseneriteaduses välismail. Oma suurima kuulsuse saavutas D. Karl X Gustavi sõjakäikude ajal Suur-Belti väinast üleminekul (jaan. 1658), mille plaani D. oli valmistanud (muide üks hilisem uurija, nimelt Björlin, on püüdnud tõendada, et D.-i teened selles sündmuses nii suured polegi, kui harilikult arvatakse). Selle järel teotses D. mõned aa. Rootsis sõja- ning administratiivaladel, kuni ta a. 1693 nimetati kuninga nõunikuks, krahviks, marssaliks ja Bremeni ning Verdeni kindralkuberneriks. J. J. Hastfer'i (vt.) surma järel määrati D. Liivi kindralkuberneriks ja Tartu (hiljemini Pärnu) ülikooli kantsleriks. Kindralkubernerina püüdis ta talitada pehmema käega kui ta eelkäija, kuid kandis ühtlasi suurt hoolt Liivimaa olude eest. Nii on ta ettepanekutega esinenud, et maa kindluste eest rohkem hoolitsetaks kui seni, et Tartu ülikool annaks kirikuõpetajaid, kes rahva keelt mõistaksid, et hoolekanne koolide eest parem oleks jne. D.-i ajal viidi Tartu ülikool Pärnu üle ja D. hoolitses ülikooli ehituste korraldamise eest Pärnus ning viis läbi mõned muudatused ülikooli majanduses. — D.-i energilise teotsemise tõttu löödi saksi väed veebr. 1700 Riia alt tagasi, ning ka hiljemini ei läinud vaenlasel korda hoolimata Dünamünde kapituleerimisest Riiga vallutada. Juunis 1700 kutsus D. maapäeva Riias kokku ja laskis aadli Patkul'i (vt.) ja selle kaaslaste plaanid hukka mõista. Järgmisel suvel, mil Karl XII ise Riiga tuli, oli D. kuninga kaaslaseks Väina lahingus, võidu saavutamisele kaasa aidates, ehk küll Karl XII D.-i poolt väljatöötatud plaani Väina jõest üleminekuks polnud vastu võtnud. Sõja ajal tuli D.-il Liivimaal suurte majanduslikkude raskustega võidelda; pealegi pidi ta kurvastusega nägema, et kun. väed ära viis Liivimaalt, mille laastamiseks ja valutamiseks venelastele vaba võimalus avanes. 1702. a. palus D. end ametist vabastada ja suri juba 16. I 1703 Stokholmis.

Kelch, Liefl. Hist. II; A. Fryxell, Äreminne öfver E. D. (1851); A. Hammarskjöld, E. D. i Livland (1887); Fr. Westling, Bidrag till Livlands kyrkohistoria 1656—1710 (1901), ka saksa keeles; O. Sjögren, Försvarskriget i Livland 1701 och 1702 (1883); E. D., Hans levnad och verksamhet. Till 300-årsminnet (1925). *A. R. C.*

DALTON, Hermann, sünd. 20. VIII 1833 ukj. Saksamaal, õppis usuteadust Marburgis, Berliinis ja Heidelbergis 1853—56, oli 1858—88 reformeeritud kiriku õpetaja Peterburis, elas selle järel Berliinis, kus suri 7. V 1913 ukj. — D. on avaldanud palju suuremaid ja vähemaid kirjatöid, milledes käsitleb reformeeritud koguduste olusid ja tegevust Venemaal, eriti ka Läänemere-mail; seejuures kogus ja avaldas D. materjali Läänemere-maade kiriku ja usuolude kohta üldse. Nimetada on D.-i töist: »Geschichte der reform. Kirche in Russland« (1865), »Verfassungsgeschichte der evang.-luth. Kirche in Russland« (1887), »Die evang. Kirche in Russland« (1890), »Die russische Kirche« (1892). Kui möödunud a. s. 80-date aa. lõpul Vene riigikirik riigivõimu abil ev.-lut. kirikuga teravasse võitlusse astus, mis välja kujunes südametunnistuse vägistamiseks ja ev.-lut. kiriku tagakiusamiseks Läänemere-mail, astus D. üles südametunnistuse-vabaduse ja ev.-lut. kiriku kaitseks, avaldades avaliku kirja Vene sinodi ülemprokurörile (Offenes Sendschreiben an den Oberprokureur des russischen Synods Herrn Wirkl. Geheimr. K. Pobedonoszeff, 1889. a.); selles omal ajal laialist tähelepanu leidnud kirjas selgitab D. eriti ka kiriku- ja usuolusid Läänemere-mail, esitades tõsiasju ja nähtusi usuvabaduse kitsendamise alalt. Sama ainet käsitleb D. ka oma »Mälestuste« III köites.

Lebenserinnerungen von Hermann Dalton I, 1906; II, 1907; III, 1908. *J. K.*